شایەتی دان (الشَّهَادَة)

شایەتی کەسێك وەر دەگیرێت کەوا موسوڵمانی (□□□) پێگەیشتووی (□□□) ژیری (□□□) دادپەروەر بێت (□□□) ،

(□□□) شایەتی بێباوەڕ وەرناگیرێت هەتا لەسەر خۆیشی لەبەر فەرموودەی خوای گەورە لە سورەتی (الطلاق :2) دا کە دەفەرموێ : ﴿وَأَشْهِدُوا ذَوَي عَدْلٍ مِنْكُمْ﴾ واتە : وە دووکەسی دادپەروەر لەخۆتان بکەن بەشایەت . وە لەبەر فەرموودەکەی تری خوای گەورە لە سورەتی (البقرة :282) دا کە دەفەرموێ : ﴿مِمَّنْ تَرْضَوْنَ مِنَ الشُّهَدَاءِ﴾ واتە : لەو شایەتانەی کە پێیان ڕازی دەبن ، جا بێگومان (کافر) دادپەروەر نییە وە موسوڵمانیش پێی ڕازی نابێت وەلە ئیمەیش نییە ، بۆیە شایەتی دروست نییە .

(□□□) شایەتی منداڵ وەرناگیرێت ، لەبەر فەرموودەکەی خوای گەورە لە سورەتی (البقرة :282) دا کە دەفەرموێ : ﴿وَأَشْهِدُوا شَهِيدَيْنِ مِنْ رِجَالِكُمْ﴾ واتە : وە دوو شایەت لەپیاوانتان بکەن بەشایەت ، وە منداڵیش لە پیاوان نییە بۆیە شایەتی وەرناگیرێت.

(□□□) شێت و ئەوەی ژیر نەبێت شایەتی وەرناگیرێت ، چونکە ئەوان قسەیان لەبارەی خۆیانەوە وەرناگیرێت ، چی جا لەسەر کەسێکیتر .

(□□□) شایەتی تاوانبار (فاسق) وەرناگیرێت لەبەر فەرموودەکەی خوای گەورە ﴿وَأَشْهِدُوا ذَوَي عَدْلٍ مِنْكُمْ﴾ بڕوانە (پ :472) .

وە لەبەر فەرموودەکەی (عَبْدُاللهِ بن عَمْرو) (خوایان لێ ڕازی بێت) کەوا پێغەمبەری خوا (ﷺ) شایەتی دەست پیس (الخَائِن)ی پیاوو ئافرەتی وەرنەگرتوە ، هەروەها شایەتی داوێن پیسیش (الزَّانِي) پیاوو ئافرەت ، وەشایەتی کەسێکی قین لەدڵیش بەرامبەر بە براکەی ...[رواه ابو داود (4/رقم/3600) وابن ماجه (2366/792/2) بألفاظ مختلفة ، والحديث حسن بڕوانە صحيح ابن ماجه (1916)] .

وەهەڵ گرتنی شایەتی لەمافە ئادەمییەکان دا (حُقُوقُ الآدَمِيين) پێویستی (كِفَايَه) یە لەسەر هەموو موسوڵمانێك [476] وەدەبێت شایەتی ڕاستی بدات ئەگەر لەسەر خۆیشی بێت [477] وەشایەتی دانی درۆ یەکێکە لەگەورەترین

تێبینی :

(1) سنوور (حدّ)ی داد پەروەرێتی (العَدَالَـة) لەئیسلام دا ، ئەوەیە ئەو کەسە خۆپارێز بێت لەتاوانە گەورەکان ، وەسوور و بەردەوامیش نەبێت لەسەر تاوانە بچووکەکان ، وەئەو کارانە نەکات کەمرۆڤی پێ سووك و هەرزە دەبێت لەنێو خەڵکی دا ..

(2) دادوەر (قَاضِي) داد پەروەرێتی شایەت بەوە دا دەزانرێت کە خۆی بیناسێت یان دوو کەسی داد پەروەر شایەتی دادپەروەری بۆ بدەن لەلای دا .

(476) لەبەر فەرموودەکەی خوای گەورە لەسوورەتی (البقرة :282) دا کەدەفەرموێ : ﴿وَلاَيَأْبَ الشُّهَدَاءُ إِذَا مَادُعُوا﴾ واتە : وەنابێت شایەتەکان خۆبگرن و نەیەن بۆ شایەتی دان کاتێك کەبانگ کران .

(477) لەبەر فەرموودەکەی خوای گەورە لەسورەتی(البقرة :283) دا کەدەفەرموێ : ﴿وَلاتَكْتُمُوا الشَّهَادَةَ وَمَنْ يَكْتُمْهَا فَإِنَّهُ آثِمٌ قَلْبُهُ﴾ واتە : وەشایەتی دانتان مەشارنەوە وەهەر کەسێك بیشارێتەوە ئەوە دڵی تاوان بارە . وەفەرموودەکەی خوای گەورە لەسورەتی (النساء : 135) دا کەدەفەرموێ : ﴿يَاأَيُّهَا الَّذِيْنَ آمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ بِالقِسْطِ شُهَدَاءَ لِلّه وَلَو عَلَى أَنْفُسِكُمْ أَوِ الوَالِدَيْنِ وَالأَقْرَبِيْنَ إِنْ يَكُنْ غَنِيّاً أَوْ فَقِيراً فَاللهُ أَوْلَىَ بِهِمَا فَلاَ تَتَّبِعُوا الهَوَى أَنْ تَعْدِلوُا وَإِنْ تَلْوا أَوْ تُعْرِضُوا فَإِنَّ اللهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيراً﴾ واتە : ئەی ئەو کەسانەی کەباوەڕتان هێناوە ، هەستن بەدادپەروەرێتی ، لەبەرخوا شایەتی بدەن هەرچەندە لەسەر خۆتانیش بێت یان لەسەر دایك و باوکتان یان لەسەر خزم و کەسە نزیکەکانتان بێت ، ئیتر بائەو شایەتی لەسەر دراوە دەوڵەمەندبێت یان هەژار چونکە خوای گەورە چاکتر لەبەرژەوەندیان دەزانێت ، شوێنی ئارەزووی خۆتان مەکەون کەوا دادپەروەر نەبن ، وە ئەگەر مل بابدەن یان ڕوو وەر بچەرخێنن لەشایەتی دان ، ئەوە بێ گومان خوای گەورە بەوەی دەیکەن ئاگادارە .

تاوانە گەورەکان [478] وە ئەو مافانەی کە شایەتیان لەسەر دەدرێت دوو جۆرە : مافی خوای گەورە و مافی ئادەمیزادەکان ، وەمافەکانی ئادەمیزادیش خۆی بۆ خۆی سێ جۆرە :

جۆری یەکەم : تەنها دووشایەتی پیاوی تێدا وەردەگیرێت ، ئەوەیش ئەو مافانەیە کەماڵی دونیای تێدا مەبەست نی‌یە ، وە پیاوانیش پێی ئاگادارن وەك مارە بڕین و تەڵاق دان . [479]

جۆری دووەم : ئەوەیە کە دوو شایەتی پیاوی تێدا وەر دەگیرێت یان پیاوێك و دوو ئافرەت یان پیاوێك و سوێندی داواکار ، ئەم جۆرە مەبەست پێی ماڵی دونیایە وەك کڕین و فرۆشتن و بەکرێ دان . [480]

---

(478) لەبەر فەرموودەکەی (أَبُو بَكْرَة) (خوای لێ ڕازی بێت) کەوا پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی : ((أَلا أُنَبِّئُكُمْ بِأَكْبَرِ الكَبَائِرِ ؟)) واتە : ئایە پێتان ڕانەگەیەنم گەورەترین تاوانە گەورەکان چی‌یە ؟ ووتمان : بەڵێ ئەی پێغەمبەری خوا (ﷺ) ، فەرمووی : ((الإِشْرَاكُ بِاللهِ وَعُقُوقُ الوَالِدَيْنِ)) واتە : هاوەڵ بڕیار دان بۆ خواو بەگوێ نەکردنی دایك و باوك ، وەشانی دابووەوە جا دانیشت و فەرمووی : ((أَلاَ وَقَوْلُ الزُّورِ ، وَشَهَادَةُ الزُّورِ)) واتە : بەڵێ ، وەقسەی درۆو شایەتی درۆ ، جا بەر دەوام دووبارەی دەکردەوە تاووتمان : خۆزگا بێ دەنگ بوایە [رواه البخاري (5/رقم/2654) ومسلم (1/91/87)] .

(479) خوای گەورە لەسورەتی (الطلاق :2) دا دەفەرموێ : ﴿فَإِذَا بَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَأَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ أَوْ فَارِقُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ وَأَشْهِدُوا ذَوَيْ عَدْلٍ مِنْكُمْ﴾ واتە : جا هەر کاتێك نزیك بوو ماوەی (عِدَّە) یان تەواو بێت ئەوە یان بەباشی دەستیان پێوە بگرن وەیان بەباشی وازیان لێ بێنن و تەلاقیان بدەن بەیەکجاری وە دوو شایەتی داد پەروەر لەخۆتان بکەن بەشایەت .

وەپێغەمبەری خوا (ﷺ) دەفەرموێ : ((لا نِكَاحَ إِلَّا بِوَلِي وَشَاهِدَي عَدْلٍ)) بڕوانە (پ22) ، جا دەبینین لەئایەتەکە و لەفەرموودەکەیش دا شایەتەکان بە (لَفظ) ی نێر (مُذَكَّر) باسی کراوە .

جۆری سێیەم : ئەوەیە کەدوو شایەتی پیاو وەردەگیرێت یان پیاوێك و دوو ئافرەت یان چوار ئافرەت ئەم جۆرە ئەوەیە کەزۆر جار پیاوان لێی ئاگادار نابن وەك شیردان و منداڵ بوون و نهێنیەکانی ئافرەتان [480] وەمافەکانی خوای گەورە بەهیچ شێوەیەك شایەتی ئافرەتی تێدا وەر ناگیرێت [481] ئەویش بەهەمان شێوە سێ جۆرە .

جۆری یەکەم : ئەوەیە کەوا لەچوار پیاو کەم تری تێدا وەرناگیرێت [482] ئەویش داوێن پیسیە (الزِّنَا) .

---

(480) خوای گەورە لەسورەتی (البقرة :282) دا دەفەرموێ : ﴿وَاسْتَشْهِدُوا شَهِيدَيْنِ مِنْ رِجَالِكُمْ فَإِنْ لَمْ يَكُونَا رَجُلَيْنِ فَرَجُلٌ وَامْرَأَتَانِ مِمَّنْ تَرْضَوْنَ مِنَ الشُّهَدَاءِ أَنْ تَضِلَّ إِحْدَاهُمَا فَتُذَكِّرَ إِحْدَاهُمَا الأُخْرَى﴾ بڕوانە : (پ468) . وە (إِبْنُ عَبَّاس) (خوایان لێ ڕازی بێت) دەفەرموێ : ((أَنَّ رَسُولَ اللهِ (ﷺ) **قَضَى بِاليَمِينِ مَعَ الشَّاهِدِ**)) بڕوانە (پ469).

(481) (إِبْنُ أَبِي شَيْبَة) دەگێڕێتەوە کەوا ئیمامی (الزُّهْري) (ڕەحمەتی خوای لێ بێت) دەفەرموێ : سوننەت وابووە کەوا شایەتی دانی ئافرەتان دروستە لەو شتانەدا کەتەنها ئافرەتان لێی ئاگادار دەبن . بڕوانە [(الإقناع : 297/2)] .

(482) چونکە شایەتی دانیان گومانی تێدایە ، وەئەم مافانەیش بەپارێزەیی (الاحْتِيَاط)ە وە وەردەگیرێت . (مَالِك) لە (الزُّهْري) وە دەگێڕێتەوە کەوا فەرموویەتی : (سوننەت وا بووە کەوا شایەتی دانی ئافرەت لە (حُدُود) دا دروست نیە) . [بڕوانە الاقناع (296/2)]

(483) خوای گەورە لەسورەتی (النور :4) دا دەفەرموێ : ﴿وَالَّذِيْنَ يَرْمُونَ المُحْصَنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَأْتُوا بِأَرْبَعَةِ شُهَدَاءَ فَاجْلِدُوهُمْ ثَمَانِيْنَ جَلْدَةً﴾ واتە : وەئەوانەی کەوا پوختان بۆ ئافرەتانی داوێن پاك هەڵدەبەستن ، پاشان چوار شایەت ناهێنن ، ئەوە هەشتا داریان لێ بدەن .

جۆری دووەم : ئەوەیە کەوا دووشایەتی تێدا وەردەگیرێت ، وەکو ئەو تاوانانەی کەلە داوێن پیسی کەمترە .(484)

جۆری سێ یەم : ئەوەیە کەوا یەك شایەتی تێدا وەر دەگیرێت وەك بینینی مانگی ڕەمەزان .(485)

---

(484) وەکو (حَدّ)ی تۆمەت هەڵبەستن بۆ ئافرەتانی داوێن پاك و (حَدّ) ی مەی خواردنەوە ، ئەوە بەشایەتی دانی دوو شایەت دەچەسپێت ، لەبەر (عُمُوم)ی دەق (نَص)ە شەرعیەکان ، وەك فەرموودەی خوای گەورە : ﴿وَاسْتَشْهِدُوا شَهِيدَيْنِ مِنْ رِجَالِكُمْ﴾ . وە فەرموودەی پێغەمبەری خوا (ﷺ) ((**شَاهِدَانِ أَوْ يَمِينُه**)) کەلە ڕیوایەتێکی تری فەرموودەکەی (الأشْعَثُ بنُ القَيْس) دا هاتوە کە لە (پ 470) دا هێناومانەوە وە لەبەر ئەو فەرموودانەی تر کەلەباسی (حُدُود)ە شەرعیەکاندا باسی لێ دەکەین .

(485) لەبەر فەرموودەکەی (إبْنُ عُمَر) (خوایان لێ ڕازی بێت) کەوا فەرمووی : خەڵکی تەماشایان دەکرد مانگی (ڕەمەزان) ببینن ، منیش بەپێغەمبەری خوام (ﷺ) ووت : من بینیم ، جا خۆی ڕۆژووی گرت و فەرمانیشی بەخەڵکی کرد ڕۆژوو بگرن [رواه ابو داود (2325/468/6) وهو صحيح بروانه الارواء (908)] .

وەحیکمەت لەوەرگرتنی یەك شایەت لەمەدا ئەوەیە کەوا (إحْتِيَاط) بکرێت لە ڕۆژوو گرتن دا چاکترە ، چونکە لەپەرستن دا هەڵە کردن لە کردنی دا خراپەی کەم ترە لە هەڵە کردن لەنەکردنیدا ، بەپێچەوانەی (زِنَا) و ئەو شتانەی تر کە پێویستی بەچەند شایەتێك هەیە .

(الحمد لله) ئەوە بەشی شایەتی دان کۆتایی پێ هات وەئێستایش دەچینە سەر بەشی مایە پووچ بوون و قەدەغە کردنی ماڵ و پارە .

لەبڵاوکراوەکانی ماڵپەڕی ئیمان وەن
www.iman1.com
هەمیشە لەگەڵمان بن بۆنوێبوونەوەی ئیمان
imanonekurd@yahoo.com